

BİR ÖLÜMÜN YANKILARI VE YAHYÂ BEY MERSİYESİ
Echoes Of One Killed And Yahyâ Bey's Elegy

Dr. Gencay ZAVOTÇU *

ÖZET

Şehzâde Mustafa, ölümü Türk tarihinde büyük yankı uyandıran az sayıdaki kişilerden biridir. Kardeşleri arasında yaşça büyük olan şehzâdenin babasından sonra Osmanlı tahtının en güçlü adayı oluşu, Kânûnî Sultan Süleymân'ın Rus asıllı eşi Hürrem Sultan'ın kıskançlık ve düşmanlık duygularını kabartır. Oğullarından Bayezîd'in hükümdar olmasını isteyen Hürrem Sultan, Sadrazam Rüstem Paşa ile birlikte yaptığı plan sonucu baba ile oğulun arasında açar ve Şehzâde'nin Kânûnî Sultan Süleymân tarafından öldürülmesine neden olurlar. Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi yeniçeriler, aydın kesim ve halk arasında büyük bir üzüntüye yol açar. Şairler Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi üzerine mersiye yazarlar. Bu mersiye içerisnde en çok yankı uyandıranı ise Yahyâ Beğ'in yazdığı mersiye olur. Yahyâ Beğ yazdığı mersiyede Sadrazam Rüstem Paşa'yı (ve dolaylı olarak Kânûnî Sultan Süleymân'ı) suçlayıcı ifadelere yer verir ve şiiri ile halkın duygularına tercüman olur.

Anahtar Kelimeler: Şehzâde Mustafa, Kânûnî Sultan Süleymân, Rüstem Paşa, Yahyâ Beğ, mersiye

ABSTRACT

Şehzâde Mustafa is one of only a few persons that their deaths have greatly echoed in Turkish history. His situation as being the most powerfull candidate of the Otoman throne owing to his advance age among other brothers raised Hürrem Sultan's feelings of jealousy and hostility against him because of the reason that she wanted to enthrone his son, Bayezid instead of Mustafa. After preparing a plan with Grand Vizier Rüstem Pasha, Hürrem Sultan, Russian-origin wife of Kânûnî Sultan Süleymân, acted as a mischief-maker and set a dispute between Kânûnî Sultan Süleymân and his son. Their plan resulted in killing of Şehzâde Mustafa by the order of Kânûnî. This tragic event created a greated sorrow among janissaries, intelligentsies and society. Poets wrote elegies on this tragedy. Yahya Bey's work has been the most interesting and effective one among those elegies. In his elegy which would become the interpreter of feelings of society, he directly used accusing expressions about Rüstem Pahsa (and indirectly about Kânûnî Sultan Süleymân) for the murder of Şehzâde Mustafa.

Keywords: Şehzâde Mustafa, Kânûnî Sultan Süleymân, Rüstem Paşa, Yahyâ Beğ, mersiye

* Kocaeli Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Öğretim üyesi

Şehzâde Mustafa, ölümü Türk tarihinde büyük yankı ve üzüntü yaratan az sayıdaki kişilerden biridir. Ölümünün büyük bir yankı ve üzüntüye sebep olmasının temelinde ise dürüst kişiliği ve âdil yönetimiyle beğenisini kazandığı halk, aydın kesim ve yeniçeriler arasında çok seviliyor olması vardı. Kânûnî Sultan Süleymân'ın oğulları arasında yaşça en büyük olan şehzâdenin babasından sonra Osmanlı tahtının en büyük adayı oluşu ve nizâm-ı 'âlem için babasının isteği ile öldürülmesi de bu yankı ve üzüntüyü artıran nedenlerdendi.

Kaynakların bildirdiğine göre Şehzâde Mustafa, Kânûnî Sultan Süleymân'ın Mâhidevrân Sultan'dan doğan oğludur. Kânûnî Sultan Süleymân'ın şehzâdeliğinde sancakbeyi olarak bulunduğu Manisa'da M.1515/H.921 yılında doğdu. Dış görünüş (fiziki yapı) bakımından dedesi Yavuz Sultan Selîm'e benzemektedir. 1520'de babasının tahta çıkması üzerine, beş yaşında iken İstanbul'a geldi. İyi bir eğitim görerek yetişti. Ağırbaşlı, dürüst yapısı ve bilgisiyle kısa sürede halk ve yeniçerilerin güven ve sevgisini kazandı. Kânûnî Sultan Süleymân'ın M.1553/H.960 yılında hayatta olan Mustafa, Selîm, Bayezîd ve Cihângîr adlı çocuklarının en büyüğü olup 39 yaşındaydı. Gerek halk, gerekse yeniçeriler arasında hükümdarlığın en güçlü adayı olarak görülmektedir.

Hürrem Sultan'ın Kânûnî Sultan Süleymân'ın haremine girmesinden ve şehzâde Bayezîd ile Selîm'in doğumundan sonra Mâhidevrân Sultan ile Hürrem Sultan arasındaki saltanat kavgası kızışır. Oğullarından Bayezîd'in hükümdarlığına taraftar olan Hürrem Sultan Şehzâde Mustafa'nın hükümdar olmasını istemez. Padişahın annesi Hafsa Hatun'un ölümünü izleyen dönemde kavga Hürrem Sultan lehine gelişir. Şehzâde Mustafa önce, annesiyle birlikte Saruhan sancakbeyliğine gönderilir. Bir süre sonra da başkente daha uzak olan Amasya sancakbeyliğine atanır.

Bayezîd'in hükümdarlığını sağlama almak için Şehzâde Mustafa'dan kurtulmak gerektiği düşüncesinde olan Hürrem Sultan düşüncesini gerçekleştirmek için Mustafa'nın destekçilerinden yoksun bırakılmasını planlar. Bu plan çerçevesinde önce Mustafa'nın hükümdar olmasını isteyen sadrazam İbrahim Paşa öldürülür. Yerine, Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesinde etkili olan Hürrem Sultan'ın damadı Rüstem Paşa bu göreve atanır. Rüstem Paşa'nın sadrazam olmasıyla birlikte Amasya sancakbeyliğine atanmış olan Şehzâde Mustafa'nın sarayla ilişkisi kesilme noktasına gelir. Babasından sonra Hürrem Sultan'ın oğullarından Bayezîd ya da Selîm'i hükümdar yapma düşüncesinde olduğunu öğrenen Şehzâde Mustafa ise kendisine taraftar toplama çabasına girişir. Bu konu ile ilgili olarak Bağdat ve Diyarbakır Beylerbeği Ayas Paşa'ya mektup yazar. (Uzunçarşılı, Prof. Dr. İ. Hakkı; *Büyük Osmanlı Tarihi, (İstanbul'un Fethi'nden Kânûnî Sultan Süleymân'ın Ölümüne Kadar)*, s. 402, 403 (Veliyüddîn Efendi Ktp., Nu.: 2735'teki Münşe'ât Mecmû'ası'ndan naklen).

Safevî tehlikesi nedeniyle Kânûnî Sultan Süleymân tarafından doğu illerine saldıran Şah Tahmasb üzerine gönderilen Rüstem Paşa, Aksaray yakınlarına geldiğinde önceden kurgulanan planını uygulamaya koydu. Yeniçerilerin, yaşlılığı nedeniyle sefere çıkmayan Kânûnî Sultan Süleymân'ı tahttan indirip yerine Şehzâde Mustafa'yı sultan ilan etmek eğiliminde oldukları haberini yayar ve bir ulakla haberi İstanbul'daki Kânûnî Sultan Süleymân'a ulaştırır. Haberi alan sultan Rüstem Paşa'yı geri çağırıp 1553 Ağustosunda ordunun başında sefere çıkar. Ordu Karaman'a geldiğinde sefere katılan ve divanhâne çadırına gelen Şehzâde Mustafa, kendisini karşılayan vezirler tarafından elini öpmek için babasının çadırı yerine başka bir çadıra götürülür. Orada kendisini karşılayan yedi dilsizden kurtulan ve babasının çadırına doğru koşan Şehzâde Mustafa, arkasından yetişen saray hizmetçisi Zâl Mahmûd Ağa tarafından boğularak öldürülür. (Uzunçarşılı; *a.g.e.*, s. 402,403) **

Şehzâde Mustafa'nın öldürülüşü başta yeniçeriler olmak üzere toplumda büyük bir yankı uyandırır ve tepkiyle karşılaşır. Yeniçeriler ayaklanır, olaya sebep olan kişilerin cezalandırılmasını isterler. Yeniçerilerin tepkisinin dindirilmesi ve olayın etkisinin hafifletilmesi için Rüstem Paşa görevinden uzaklaştırılır (sadrızamlıktan azledilir), yerine kubbe veziri Kara Ahmed Paşa sadrazam olarak atanır.

Rüstem Paşa'nın görevden uzaklaştırılması olayın yeniçeriler arasındaki tepkisini azaltsa da toplumun diğer kesimlerindeki yankısı artarak devam eder. “*Asker arasında büyük infial uyandıran bu durumun bir isyana dönüşmesi Kanuni'nin Rüstem Paşa'yı azletmesi ile önlenmiş, fakat orduda başlayarak ülkenin her köşesine bir matem ve nefret bulutu çökmesine sebep oldu.*” (Ahmet Atillâ Şentürk; *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, s. 357). Aydın kesim ve özellikle şairler bu zamansız ölümü kabullenmekte güçlük çekerler. « *Şehzâde Mustafa diğer*

** (Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi başka bir kaynakta şu şekilde aktarılır: “Mustafa ekber-i evlâd, yani büyük oğul olduğu için tahtın varisi sayılıyordu. Hürrem Sultan ise kendi oğlu Bayezid'i tahta geçirmek istiyordu. Amacına ulaşmak için damadı Rüstem Paşa ve kızı Mihrümah Sultan ile elbirliği ederek Mustafa'nın vücudunu ortadan kaldırmaya girişti. Üçü birleşerek düzme vesikalar temini ile Şehzâde Mustafa'nın kendisini tahttan uzaklaştırıp yerine geçeceğine padişahı inandırdılar. Hatta, şehzadenin İran şahı Tahmasb ile işbirliği yaptığını da iddia ettiler. Ciddi bir tehlike ile karşı karşıya olduğuna inandırılan padişah, bu belayı def etmek için 960/1553 yılında Nahcivan seferine hazırlanmış olan ordunun başına geçmek için Konya ovasına geldi. Şehzâde Mustafa da Amasya'dan gelmiş ve padişahın otağının biraz ötesine otağını kurdu muştı. Şehzâde ordugaha davet edildi. Babasının huzuruna vardığında onu hürmetle eğilip selamladı. Buna karşılık padişah: “*A köpek, sende hala beni selamlayacak cesaret var mı?*” diyerek arkasını döndü. Bu işareti alan dilsiz celladlar, şehzâdenin üzerine atıldılar. Mustafa hemen teslim olmadı ve uzun bir süre cellatlarla mücadele etti. Hatta bir aralık kurtulmaya dahi muvaffak oldu. Fakat, saray hademelerinden pehlivan Zal Mahmud üzerine atılıp bastırıldı ve böylece boynuna kemendi geçirip şehzâdeyi boğdular.” Çavuşoğlu, Mehmet; “*Şehzâde Mustafa Mersiyeleri*”, Tarih Enstitüsü Der., S.XII, 1981-1982, s.641.)

meziyetleri yanında bilim ve sanat adamlarına gösterdiği yakın alaka ile de temayüz etmiş biri idi. Bunun da ötesinde bizzat şiirle uğraşıyor, bazı şiirlerinde adını mahlas olarak kullanmasına karşılık bazılarında Muhlisî mahlasını kullanıyordu. 1533 yılından 1541 yılına kadar Manisa valiliğinde kalan şehzâde burada Surûrî, Şikârî, Senâyî (ölm.:1653), Kara Fazlî, Zârî ve sekban katibi Zamânî'yi şair olarak yanında bulundurmuştu. Daha sonra Hürrem Sultan'ın entrikaları ile Amasya'ya nakledilen ve 1541'den 1553'e kadar bu şehirde kalan şehzâde, yeni görev yerine gelirken Manisa'daki şair dostlarını da beraber getirmiş, Amasya'da bunlara Edâyî (ölm.: 1574) de katılmıştır.» (Mustafa İsen; Acıyı Bal Eylemek-Türk Edebiyatında Mersiye, s. 80, 81) cümlelerinde de belirtildiği üzere bilime ve sanata değer veren, şiire ve şairlere yakınlığı ile tanınan şehzâdeye yazılan mersiyelerin sayısı toplumdaki yeri ile doğru orantılıdır. Bu oran aynı zamanda şehzâdeye karşı duyulan sevginin bir göstergesidir. «Özellikle Şehzâde Mustafa'ya yazılan 16 mersiye, edebiyatımızda bir kişiye yazılan en çok sayı olması açısından dikkat çekicidir.» (İsen, Mustafa; a.g.e., s.2) cümlesi de yazılan mersiyelerin sayı bakımından çokluğunu vurgulamaktadır. “Rüstem Paşa'yı azl eden pâdişah halkın hissiyatına tercümân olan Yahyâ Bey'e dokunmadı. Herhalde bu müsâmahadan cesâret alan Rahmî, Sâmi, Kara Fazlî, Fünûnî, Müdâmî, Nisâyî (bk. Bibl.) gibi şâirler de aynı vâdide mersiyeler yazdılar. Hattâ Sâmi ve Nisâyî, Yahyâ Bey'den de ileri giderek pâdişahu da açıkça kınadılar.” (Çavuşoğlu, Mehmet; “Yahyâ Bey, Dukagin-zâde”, s. 344.) diyen Mehmet Çavuşoğlu, bu sözleriyle sanki Rüstem Paşa'yı görevden alıp Yahyâ Bey'e dokunmayan Kânûnî Sultan Süleymân'ın bir oyuna geldiğini ve hatasını anladığını sezdirir gibidir. Sultanın bu hoşgörülü tavrının diğer şairleri de yüreklendirdiğini ve Şehzâde Mustafa'ya yazılan mersiyelerin sayısının artmasında bu tavrın etkili olduğunu söylenebilir. Hatta bu esnek tavır, bazı şairlerin Yahyâ Bey'den de ileri, yürekli sözler söylemelerine önayak olur.

Şehzâde Mustafa'ya yazılan on altı mersiye Yahyâ Bey, Fünûnî, Rahmî, Edirneli Nazmî, Mu'înî, Müdâmî, Sâmi, Kara Fazlî, Nisâyî (iki mersiye), Selimî, Kâdirî, Mustafa (şehzâde ağzından da yazılmış olabilir), Hayâlî (Şeyh Ahmed Efendi) ve Hayâlî'nin şiiri ile birbirine nazîre olduğu anlaşılan, ama adı saptanamayan bir şair tarafından yazılır. Fakat, bu şiirlerden hiç biri Yahyâ Bey mersiyesi kadar geniş yankı uyandırmaz. Onar mısralık yedi bent halinde bir terkîb-i bend olup aruzun mefâ'ilün, fe'ilâtün, mefâ'ilün, fe'ilün kalıbıyla yazılan mersiye özellikle kışlada (yeniçeriler arasında) büyük bir ilgi görür, kısa sürede elden ele dolaşır ağızdan ağıza yayılır. İlk bendi şehzâdenin öldürülüşü ve bir fitneye kurban gidişi, ikincisi padişahın çadırına el öpmeğe gidip dönmeysi, üçüncüsü ölümün yankıları ve şehzâdenin günahsızlığı, dördüncüsü Rüstem Paşa'nın sitemi ile öldürülüşü, bu ölüme dağ-taş, canlı-cansız bütün varlıkların ağlayışı ve şehzâdenin ölümünde parmağı olanların cezalandırılmaları isteğiyle

padişaha şikayet edilişi, beşincisi herkesin bir gün öleceği ama bu ölümün zamansız ve erken olduğu, Ömer yaratılışlı padişahın bir iki düzmece mektuba inanıp yüzünden oğluna nasıl kıyabildiği, altıncı bend şehzâdenin sevilen değerli kişiliği, yedincisi de şairin şehzâdeye yönelik hayır dua ve temennilerine ayrılan mersiye, o zamana dek rahat bir yaşam süren Yahya Bey açısından da bazı sıkıntılarının başlangıcı olur. Hayatına dokunulmayan şair, Rüstem Paşa'nın ikinci kez sadrazam oluşunun ardından-aralarında gerginlik bulunan Hayâlî Bey'in de kışkırtmaları ile- İstanbul dışına, otuz bin akçe zeametle Rumeli'de İzvornik sancağına sürülür.

Mersiye'nin asker ve sivil kesim arasında geniş yankı uyandırmasının temelinde Yahyâ Bey'in mersiyedeki korkusuz ve yürekli tavrı olduğu söylenebilir. Toplumda geniş bir yankı uyandıran mersiye devlet yöneticileri tarafından askeri isyana teşvik eden bir çıkış, bir başkaldırı aracı olarak nitelenir. Yahyâ Bey o zamana kadar bir mersiyede söylenememiş sözleri dile getirir, her şeyi göze alarak şehzâdenin, sadrazamın da etkili olduğu asılsız bir kurgu sonucu öldürüldüğünü söyler. Hatta, *sitem-i Rüstem* tamlamasıyla açıkça bu ölümün sadrazamın düşmanlığı sonucu gerçekleştiğini belirtir. Daha da ileri gider,

Diri kala ne revâdur fesâd iden şeytân

mısraında ölüm olayını tertipleyen bu kişileri cezalandırılmaları isteğiyle padişaha şikayet eder.

“Yahyâ Beğ de saraya yaklaştırmaya başladığı ve yıllar boyunca hasretle beklediği itibarı tam görmeye hazırlandığı bir sırada şehzâdenin uğradığı haksızlık karşısında susamamış, hem padişah hem de kendisine Eyüp, Orhan Gazi, Bolayır, Kaplıca ve Beyazıt tevliyetlerini veren Rüstem Paşa aleyhinde öyle bir eser ortaya koymuştur ki; hayatını tehlikeye atma ve ömrü boyunca sıkıntısını çekme pahasına, şehzâde için gözyaşı döken binlerce insanın hislerine tercüman olmayı, ikbal içinde yaşamaya tercih etmiştir.” (Ahmet Atillâ Şentürk; Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi, s. XIII.). cümlelerinde de belirtildiği üzere yazdığı mersiyeye Yahyâ Bey halkın duygularına tercüman olur. O zamana kadar *nizâm-ı 'âlem* için harcanan şehzâdelerin ölümünü de bir bakıma halkın onaylamadığını söylemek ister. Ama, daha da önemlisi, şairleri ateşleyici bir görev üstlenir, yürekli çıkışı kısa sürede şairler arasında yankısını bulur. “Eserin edebiyat tarihimiz açısından son derece önemli ve ilginç olan bir diğer yanı ise, bu vadede şiirler yazma konusunda diğer şairlere öncülük etmesi ve cesaret vermesidir.” (A. Atillâ Şentürk; a.g.e., s. XV).

Yahyâ Bey'in padişah tarafından cezalandırılmadığını gören bazı şairler bu durumdan aldıkları cesâretle mersiyelerinde padişahı suçlayıcı ve sorgulayıcı dizelere yer verirler. Sâmi

*Ey şeh-i kân-ı kerem sende 'adâlet bu mîdur
Şâh-ı 'âlem olasin sende 'inâyet bu mîdur*

...

*Sen Muhibbî olasin sende mahabbet bu mîdur
Mustafâ gibi ciger-kûşeñe şefkat bu mîdur
Âl ile kıyduñ aña kani hakikat bu mîdur
Kavl-i düşmân saña kâr itdi meveddet bu mîdur
Yok yire kan idesin ya 'nî hilâfet bu mîdur*

(Çavuşoğlu; “Şehzâde Mustafa Mersiyeleri”, s. 658) dizelerinde şehzâdenin ölmünden padişahı sorumlu tutar ve sorgularken, kadın şairlerden Nisâyî hem Hürrem Sultan'ın hem de padişâhın bu olayda suçlu olduklarını

*Bir Urus câdûsınıñ sözün kulağıña koyup
Mekr ü âle aldanuban ol 'acûzeyeye uyup
Bâğ-ı 'ömrüñ hâsılı ol serv-âzâdeye kıyup
Bî-terahhum şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Mustafâ*

*Şâh-ı 'âlemsin veli halk tutdı senden nefreti
Kimsenüñ kalmadı hergiz saña meyl-i şefkati
Bâ'is olan müftîye de irmesün Hak rahmeti
Merhametsüz şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Mustafâ*

(Çavuşoğlu; a.g.m., s. 675) şeklindeki şiir parçalarında görüleceği üzere korkusuzca söylemekten çekinmez.

Yahyâ Bey'in gözüpek ve yürekli tavrının soyu ve milliyeti ile ilişkili olduğu da söylenebilir. “Gencîne-i Râz mesnevisinde

*Arnavud aslı olubdur aslım
Kılıc ile dirilübdür neslim*

beyti ile Gülşen-i Envâr mesnevisinin sebeb-i te'lif-i kitâb bölümünde de

*Arnavud'un hasları vü beğleri
Nesl-i kadîmim Dukâkin Beğleri
Kıldı beni Hâlık-ı kevn ü mekân*

*Bende-i efkende-i Osmâniyân
Kıldı sipâhî beni Şâh-ı Güzîn
Eyledi eshâb-ı yemîne karîn
Kırmızı bayrakla elümde Sinân
Olur idi bir şecer-i ergavan*

gibi mısralarıyla, Osmanlıların kölesi olmadaki saâdeti gizlememek, hele bir Osmanlı askeri olmak ve savaş meydanlarında kırmızı bayrak taşımanın gururunu duymakla beraber yine de asıl neslinin Arnavut ve Arnavutluğun da Dukakin Beğleri soyundan olduğunu söylemeden edememiştir.” (Nihâd Sâmi Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1, s. 599) diyerek şairin aslıyla övünen kişiliğine gönderme yapan Nihad Sâmi Banarlı, bir bakıma gözüpek kişiliğini de belirtmek istemiştir. Bu gözüpek ve yürekli tavır şiirin başından itibaren kendini gösterir. Şiirin

*Meded meded bu cihânuñ yıkıldı bir yanı
Ecel Celâlileri aldı Mustafâ Hanı*

şeklindeki ilk beytinde, Şehzâde Mustafa'nın öldürülüşünü dünyanın bir tarafının yıkılışıyla özdeşleştiren şair, bu ölümün arkasında bir kurgu olduğu yolundaki düşüncesini ise

Vebâle koydılar âl ile 'Âl-i 'Osmân'ı

mısrasında dile getirir. Daha şiirin başında, şehzâdenin bir kurgu (âl, hîle) sonucu öldürüldüğünü belirtmek, o zamana kadar benzeri görülmemiş yürekli bir çıkıştır. Ama bununla yetinmeyecek, benzeri mısralar şiir boyunca Yahyâ Bey'in ağzından dökülecek, şair bildiği ve duyduğunu söylemekten çekinmeyecektir.

*Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o cânibe döndürdi şâh-ı devrânı*

mısraları Yahyâ Bey'in Şehzâde Mustafa hakkındaki kurgudan haberi olduğu yolundadır. İlk mısradan anlaşılacağı gibi şair şehzâde hakkında bir konuşmaya tanık olmuş ve asılsız sözler söylendiğini duymuştur. Talih rüzgarı da şairin duyduğu ters yönde esmiş, zamanın şahını o tarafa döndürmüştü,

*Yalancınun kuru bühtânı buğz-ı pinhânı
Akıtdı yaşumuzu yakdı nâr-ı hicrânı*

beytinde belirtildiği üzere yalancının iftirası (kuru bühtân) ve gizli kıskançlığı da şehzâdenin acıklı sonunu hazırlamıştır. Şehzâde hakkında asılsız dedikoduyu

duyan ve bu ölümün arkasında yalanla destekli bir kurgu olduğunu düşünen şair, şiirin ilerleyen kısımlarında bu düşüncesini daha açık ortaya koyar.

O mâhı ince hayâl ile itdiler ma'dûm

mısraı ile

*Bir iki fesâd ehli nitekim şemşîr
Bir iki nâme-i tezvîri kıldı katline tîr*

beyti şairin bu düşüncesinde ısrarlı olduğunu taçlandıran ifadeler içerirler. Kılıç benzeri birkaç arabozucunun, düzmece bir iki mektuba padişahı inandırarak ölümüne sebebiyet verdiklerini dile getiren şair, bununla da yetinmez. Padişahın yakınındaki üst düzey bir devlet görevlisinin, Sadrazam Rüstem Paşa'nın bu işte parmağı olduğunu

Vücûdına sitem-i Rüstem ile irdi ziyân

mısraında açıkça dile getirir. Arkasından da padişaha hitab eder.

*Eyâ serîr-i sa'âdetle pâdişâh-ı cihân
O cân-ı âdemiân oldı hâk ile yeksân
Diri kala ne revâdur fesâd iden şeytân*

*Nesîm-i subh gibi yirde koma âhumuzı
Hakâret eylediler nesl-i pâdişâhumuzı*

mısralarında padişahın soyuna hakaret eden ve Şeytân gibi insanları birbirine düşürerek şehzâdenin öldürülmesini tertipleyen bu kişilerin ölümle cezalandırılmaları talebinde bulunur.

Rüstem Paşa'nın H.962 yılında sadrazamlığa yeniden atanmasıyla Yahyâ Bey için sıkıntılı günler başlar. Şairin karıştıları ve özellikle Hayâlî Bey Şehzâde Mustafa Mersiyesi'ni hatırlatarak sadrazamı Yahyâ Bey'e karşı kışkırtırlar. Rüstem Paşa da Yahyâ Bey'i huzuruna çağırarak şahsı ve padişah hakkındaki sözlerinden dolayı sorgular. Yahyâ Bey gibi padişah katında değerli ve ünlü bir şairin sezdirme (ima) yollu değil de açıkça sadrazamı ve yandaşlarını suçlar nitelikte bir mersiye yazdığı da üzerinde düşünülecek bir durumdur. Gelibolu'lu 'Alî'nin Kühü'l-Ahbâr adlı tarihindeki: «*Vezîr-i mestûr dahı tekrâr destûr oldukda mezbûri nice kere teftîş itdükden soñra tevliyeden 'azl eyledi. Yolu tarîk-i defterdârlık iken İzvornik sancağında otuz biñ akçe ze'âmet virüp bu*

nezâketle şehrden sürdi. Sene isnâ ve semânîn ve tis'amie târîhinde ki mezbûr la sohbetimiz sebk itdi. Evvelâ bu makûle mersiyeyi ihtiyâr sâniyen bî-bâklükle illere iş'âr neden oldu deyü sorduğumuzda bir garîb cevâb virdi. Berâ-yı izhâr dimeyüp bî-tarîki'l- ahfâ mahlas kaydından müberrâ miyân-ı şu'arâya ilkâ niyyetinde iken ordu seyrine vardum. Mersiyemi bir nice şahsuñ elinde gördüm. Meger ki yârândan biri çadıruma gelmiş. Ben hâbnâk iken müsveddemi bulup yazmış. Ân-ı vâhidde tâlibine bezl idüp münteşir itmiş diyü bildürdi. Ammâ zamân ki Rüstem Paşa sadra geçmiş bir gün kendüsini tâlib olup getürdüp vâfir 'itâb eylemiş. Bir pâdişâhdur nizâm-ı 'âlem için oğlını öldürdi. Husûsâ katline müfîlirimüz fetvâ virdi. Bundan soñra sen fuzûlî bu makûle sözler söylemeñ isâbet da'vâsın iden şehriyâra hatâ eyledüñ dimeñ ne haddüñ idi diyü sormuş.» (Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı; s. 287.) şeklindeki beyanı hem mersiyenin yazılış ve asker arasında yayılış öyküsüne açıklık getirmekte hem de sadrazamın şairi sorguladığını haber vermektedir. Gelibolu'lu 'Alî'nin yukarıdaki sözlerine göre H.982 senesinde Yahyâ Bey'le aralarındaki dostluk ilerlemiş ve bir gün geçmişte bu mersiyeyi yazma ve korkusuzca yayma sebebini sormuş. Yahyâ Bey cevabında, gösterme (halk arasında yayma) ya da şairleri yönlendirme amacıyla değil mahlas belirtmeden yazdığı mersiyenin orduda kendi iradesi dışında elden ele yayıldığını, bu işi de uykuda iken çadırına gelen ve şiirin müsveddesini (karalamasını) bulup yazan bir arkadaşının yaptığını söylemiştir.

Şiirden anlaşıldığı kadarıyla bu ifade yalnızca şairin gözü pek kişiliğinin ürünü olarak algılanmamalıdır. Şehzâdenin toplumdaki yeri, kişiliğine duyulan saygı ve sevginin de şaire bu mısraları yazdırmada etkili olduğu güçlü bir olasılıktır. Şiirin, şehzâdeyi öven altıncı bendi şehzâdeye yazılan mersiyelerin bu kadar çok olmasının örnek kişiliği ile ilgili olduğunu da vurgular niteliktedir. Özellikle bu bendin

Ferîd-i 'âlem idi 'âlim idi a'lem idi

(...)

Salâh u zühdi kavî i 'tikâdı muhkem idi

Meşâyih ile musâhib ricâle hem-dem idi

Kerâmet ile kerîmü'l-hısâl âdem idi

Nücûm gibi cihân-dîde vü mükerrem idi

Vücûdı muhteşem ü şevketi mu'azzam idi

Tevâzu' ile selâmında hod müselleme idi

'Aceb o bedr-i tamâmuñ ne 'âdeti kem idi

[Evrende tek idi, bilgin idi, bayrak (önde giden) idi. Dine ve dinin gereklerine olan bağlılığı güçlü, inancı sağlam idi. Şeylerin sohbet arkadaşı, devlet büyüklerinin arkadaşı idi. Eli açıklığı (cömertliği) ile cömert yaratılışlı idi. Yıldız gibi dünyanın gözü ve saygıdeğer idi. Vücudu görkemli ve heybetli (büyük) idi.

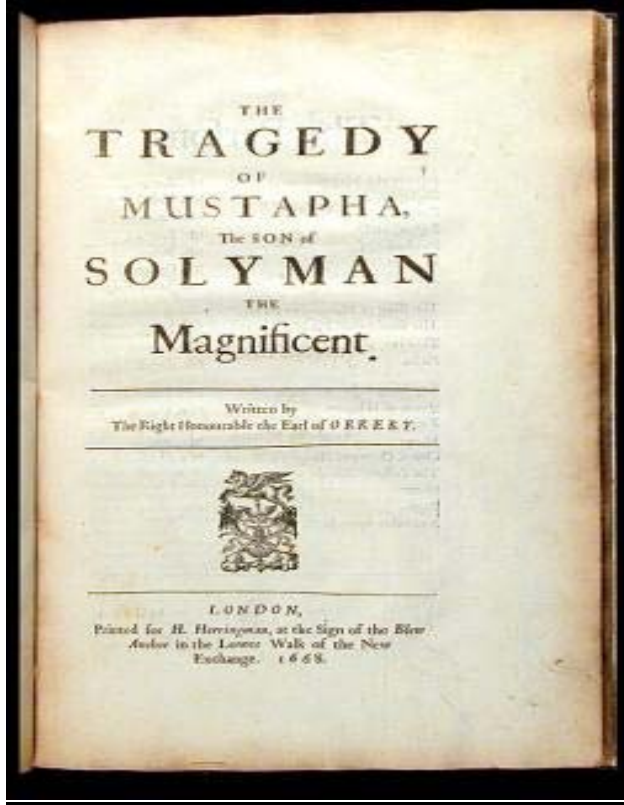
Alçakgönüllü selamı ile herkesçe kabul edilmişti (Su götürmez biçimde her kes tarafından saygıdeğer olarak kabul edilmişti.) şeklindeki mısraları, şehzâdeye duyulan sevgi ve saygının bir göstergesi niteliğindedir. Benzer sözleri şehzâde hakkında yazılan diğer mersiyelerde de görmek mümkündür.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Şehzâde'nin şair, yazar ve sanatçıları koruyup gözetken kişiliği şiirle bizzat uğraşması ve şiir yazması öldürülüşüne aydın kesim ve özellikle şairlerin sesli tepki vermelerini beraberinde getirmiştir. Bu ölüme karşı ilk kez en yürekli tepkiyi ise Yahyâ Bey vermiş, yazdığı mersiye ile hem halkın düşüncelerini dile getirmiş hem de bu tarz tepki vermeyi düşünen şairlere önyak olmuştur.

Şehzâde Mustafa'nın öldürülmesi dış basında da yankı bulmuş, olay üzerine yazı ve eserler hazırlanmıştır. Batıda bu konu üzerine yazılan eserlerden biri, kapak resmi aşağıda görülen *The Tragedy Of Mustapha, The Son Of Solyman The Magnificent* adlı kitaptır (Roger Boyle (1621-1679); *The Tragedy Of Mustapha, The Son Of Solyman The Magnificent*, London 1668, 2. bsk. 1669.). İkinci eser, *The Tragedy Of Mustapha* adlı kitaptır (Fulke Greville; *The Tragedy Of Mustapha*, Londra 1609).***

*** Şehzâde Mustafa'nın ölümü ile ilgili olarak yukarıda adları anılan bu eserler hakkındaki bilgi ve belgeyi temin eden Prof. Dr. Namık Açıköz'e teşekkür ederim.

KAYNAKLAR:

BANARLI, Nihâd Sâmi; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., C. 1, İstanbul 1998.

ÇELEBİOĞLU, Âmil; *Kânûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, M.E.B. Yay., İstanbul 1994, s.78, 79.

Fuzûlî Divanı Şerhi; Haz.:Ali Nihad Tarlan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., C.I, Ank. 1985.

Fuzûlî Dîvânı; Haz.:Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Akçağ Yay., Ankara 1990.

Fuzûlî; Leylâ vü Mecnûn, Haz.: Hüseyin Ayan, dergâh yay., İst. 1981, s.70.

Hayâlî Divanı; Haz.: A. Nihat Tarlan, Akçağ Yay., Ankara 1992, s.247248.

Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı; Haz.: Mustafa İsen, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.

ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ; *Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi*, Enderun Kitabevi, 1. bsk., İstanbul 1998.

_____ ; *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, YKY, 2. bsk., İstanbul 2004.

Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, Marmara Üni. Türkiyat Arş. ve Uyg. Mrk. Md., Marmara Üni. Fen-Ed. Fak. Dek. Toplantı Sal., 25 Kasım 2004, 14.30.)

ÜZGÖR, Tahir; Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank. 1991, s.66-70.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; *Büyük Osmanlı Tarihi, (İstanbul'un Fethi'nden Kânûnî Sultan Süleymân'ın Ölümüne Kadar)*, TTK Yay., 7. bsk., Ank., s.402, 403 (Veliyüddîn Efendi Ktp., Nu.: 2735'teki Münşe'ât Mecmû'ası'ndan naklen).

Yahya Bey, Dîvân-Tenkidli bsm., Haz.: Dr. Mehmed Çavuşoğlu, İÜ Ed. Fak. Yay., İstanbul 1977.

Yahyâ Bey; Dîvân, Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, İÜ Ed. Fak. Yay., No.: 2233, İst. 1977, s.505.